

Федотова Т.В.

РОБОЧИЙ ЗОШИТ

для практичних занять з вибіркового освітнього компоненту
«Дитяча клінічна психологія»

Луцьк – 2025

УДК 316.66

*Рекомендовано до друку методичною радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол №3 від 19 листопада 2025 р.)*

Рецензенти:

Мудрик А.Б. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та клінічної психології ВНУ ім. Лесі Українки;

Кульчицька А.В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогічної та вікової психології ВНУ ім. Лесі Українки

Розробник:

Федотова Т.В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та клінічної психології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Федотова Т. В. Робочий зошит для практичних занять з вибіркового освітнього компоненту «Дитяча клінічна психологія». Луцьк, 2025. 34 с.

Видання містить матеріали для проведення практичних занять з вибіркового освітнього компоненту «Дитяча клінічна психологія» для здобувачів освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 053 «Психологія» за освітньо-професійною програмою «Клінічна психологія».

Навчально-методичні матеріали відповідають запропонованому автором вибіркового освітнього компоненту та побудовані відповідно до силабусу.

Для викладачів та здобувачів освіти факультетів психології.

УДК 316.66

© Федотова Т. В. (укл.), 2025

ВСТУП

Вивчення освітнього компоненту «Дитяча клінічна психологія» зосереджене на: розгляді проблеми норми і патології в дитячому та підлітковому віці, дизонтогенезі особистості; специфіці організації дослідження та виявлення патопсихологічних симптомо-комплексів в дитячому і підлітковому віці (емоційно-вольової сфери, інтелектуального розвитку, обстеження дітей з органічними порушеннями та виставленими діагнозами).

1. Мета і завдання освітнього компоненту

Метою освітнього компоненту «Дитяча клінічна психологія» є формування у здобувачі освіти системи наукових знань особливостей дитячої клінічної психології, умінь та навичок проведення наукових досліджень у клінічній практиці.

Основне завдання освітнього компоненту – сприяти психологічній підготовленості майбутніх магістрів – клінічних психологів до реалізації професійної діяльності.

Після вивчення освітнього компоненту здобувачі освіти повинні **знати:**

- основні поняття та методи дитячої клінічної психології;
- особливості застосування дослідницьких методів у дитячій клінічній психології;
- специфіку організації дослідження та виявлення патопсихологічних симптомо-комплексів в дитячому і підлітковому віці (емоційно-вольової сфери, інтелектуального розвитку, проведення обстеження дітей з питань психологічної готовності до навчання у школі тощо);

вміти:

- організувати і проводити патопсихологічне обстеження дітей та підлітків із проблемами психічного розвитку;
- ефективно планувати та проводити психологічне дослідження (підбір психодіагностичного інструментарію тощо);
- робити психологічний прогноз щодо подальшого психічного розвитку дітей та підлітків;
- розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), впроваджувати їх в індивідуальній роботі.

3. Освітній компонент передбачає формування soft skills: критичність та гнучкість мислення, емпатія, комунікативні навички (вміння слухати, говорити), терпимість та повага у роботі з різними клієнтами, толерантність до невизначеності, емоційний інтелект.

Практичне заняття 1

Тема: Дослідження пізнавальних процесів в дитячому та підлітковому віці

1. Методи дослідження пізнавальних процесів: діагностичні можливості та критерії оцінки.
2. Методики дослідження пам'яті (запам'ятовування 10 слів, Піктограма, опосередковане запам'ятовування та запам'ятовування оповідань).
3. Методики дослідження мислення (методики класифікації, виключення, порівняння понять, розуміння переносного сенсу приказок та метафор, бланкові методики).
4. Методики на дослідження уваги (розподілу, стійкості, обсягу, переключення).
5. Практичне завдання: розподілитися на пари, провести дослідження (в обидві сторони) з використанням запропонованої методики «Піктограма». Провести аналіз даних, проаналізувати помилкові відповіді, розкрити їх діагностичне значення. Обговорити результати в групі.

Практична частина

Випробуваному зачитуються слова з інтервалом не більш 30 секунд. Перед кожним словом чи словосполученням зазначається його порядковий номер, а потім дається час на його зображення (без використання будь-яких букв чи слів). Досліднику варто наголосити на тому, що швидкість і якість виконання малюнків не повинні його турбувати. Допоки випробуваний малює, йому можна задавати питання типу: «Що Ви малюєте?», «Як це допоможе Вам згадати слово?». При цьому усі висловлювання випробуваного заносяться до протоколу.

Відтворення випробуваним словесного матеріалу здійснюється не раніше, ніж за 40-60 хвилин. Досліджуваному демонструються його малюнки з проханням згадати відповідні слова, що також фіксуються в протоколі.

Стимульний матеріал (варіанти набору слів і словосполучень):

1.Веселе свято	1.Глуха бабуса
2.Важка робота	2.Війна
3.Розвиток	3.Сувор вчителька
4.Смачна вечеря	4.Голодна людина
5.Сміливий вчинок	5.Сліпий хлопчик
6.Хвороба	6.Богатство
7.Щастя	7. Дівчинці холодно
8.Розлука	8.Влада
9.Дружба	9.Хвора жінка
10.Темна ніч	10.Обман
11.Сум	11.Весела компанія
12. Теплий вітер	12. Справедливість

Обробка результатів та інтерпретація:

При оцінці результатів дослідження підраховується кількість правильно відтворених слів у співвідношенні з загальною кількістю представлених для запам'ятовування. Ці дані можуть бути порівнянні з результатами завчання 10 слів.

Поняття	Піктограма	Критерій адекватності (+ или -)	Критерій відтворення через певний проміжок часу (+ или -)	Критерій конкретності – абстрактності образу в балах (від 1 до 3)	Критерій стандартності – оригінальності образу в балах (від 1 до 3)
1. 2. ... Усього %					

Особливості опосередкованого запам'ятовування виражаються через якість малюнків випробуваного.

Критерії оцінювання:

1. Найважливіший критерій - «адекватність». Іноді для оцінки достатньо одного малюнка, іноді необхідно отримати додаткові відомості у його автора. У разі обґрунтованості зв'язку між запропонованим поняттям і його піктограмою експерт ставить знак «+», при відсутності – знак «-». Норма характеризується високими показниками за критерієм адекватності - від 70% і вище.

2. Через деякий час після виконання завдання експерт перевіряє здатність випробуваного відновити список вихідних понять за його власними піктограмами у випадковому порядку. Критерій «відтворення через певний проміжок часу» – в нормі досить високий, від 80% і вище.

3. Третій критерій - «конкретність - абстрактність» – оцінюється експертом за ступенем відповідності піктограми реальному об'єкту. Якщо ця відповідність є максимально конкретною (веселе свято зображується у вигляді застілля з конкретними гостями і сервіровкою столу), то експерт оцінює піктограму в 1 бал. Якщо ж образ носить доволі абстрактний характер (веселе свято зображується у вигляді ряду знаків оклику), то піктограма оцінюється в 3 бали. Можуть бути й змішані образи, які важко віднести до крайніх типів. У такому випадку вони отримують оцінку в 2 бали. Експертні оцінки далі сумують і підраховують середні показники, які в нормі відповідають 2 балам.

4. Четвертий критерій - «стандартність-оригінальність» піктограми оцінюється: за своїм суб'єктивністю подання та за ступенем збігу образів у різних випробуваних. Збіги вже говорять про стандартність виконання завдання (такі піктограми отримують 1 бал). Унікальні піктограми, що не повторюються, оцінюють в 3 бали; проміжні варіанти оцінюють в 2 бали. Результати сумують та підраховують середні показники, які в нормі відповідають 2 балам.

Аналіз та інтерпретація результатів

А — абстрактні зображення у вигляді ліній, не оформлених у пізнаваний візерунок.

З — знаково-символічне зображення (геометричні фігури, стрілки і т. д.).

К — конкретні предмети.

С — сюжетні картини.

М — метафоричні (художній вимисел).

А і З — розумовий тип.

С і М — творче мислення, усвідомлює в собі наявність художніх здібностей або захоплюється художньою творчістю.

К — перевага конкретно-дійового мислення, тобто оперування об'єктами та зв'язками, що безпосередньо сприймаються. Або практичне мислення, направлене на вирішення окремих конкретних задач у практичній діяльності.

Практичне заняття 2

Тема: Дослідження емоційно-вольової сфери в дитячому та підлітковому віці

1. Методи дослідження емоційно-вольової сфери: діагностичні можливості та критерії оцінки.
2. Методики дослідження емоційних особливостей дітей.
3. Методики дослідження волі дітей та підлітків.
4. Практичне завдання: розподілитися на пари, провести дослідження (в обидві сторони) з використанням методик: SCARED дитячий варіант та SCARED дорослий варіант. Провести аналіз даних, розкрити їх діагностичне значення. Обговорити результати в групі.
5. Додатково самостійно виконати з книги В.М.Лемак, В.Ю.Петрище методики: дослідження імпульсивності (Лосєнков В.), методику дослідження вольової організації особистості (Хохлов А.), діагностика рівня емпатії, багатошкальний опитувальник дитячої тривожності (БОДТ). Провести аналіз даних, розкрити їх діагностичне значення, сформулювати висновки.

Практична частина SCARED дитячий варіант

№	Питання	Дуже/часто	Трохи/іноді	Ні/Ледь-ледь
1.	Коли я чогось лякаюся, мені важко дихати.			
2.	У мене з'являються головні болі у школі.			
3.	Мені не подобається бути з людьми, яких я добре не знаю.			
4.	Мені стає страшно, якщо я сплю не вдома.			
5.	Я переживаю, чи подобаюсь іншим.			
6.	Коли я лякаюся, то відчуваю, ніби втрачаю свідомість.			
7.	Я нервую.			
8.	Я всюди ходжу за мамою або татом.			
9.	Інші говорять мені, що я виглядаю неспокійним (-ою)/стривоженим (-ою).			
10.	Я відчуваю тривогу, неспокій у присутності незнайомих людей.			
11.	У мене з'являються болі в животі у школі.			
12.	Коли я лякаюся, то почуваюся, ніби божеволію.			
13.	Я хвилююся, коли сплю сам (-а).			
14.	Я переживаю за те, щоб бути настільки ж вправним (-ою), як інші діти.			
15.	Коли я відчуваю тривогу/страх, то мені здається, ніби все навколо несправжнє.			
16.	Мені сняться жахи про те, що з моїми батьками стається щось погане.			

17.	Школа викликає у мене хвилювання.			
18.	Коли я переживаю сильний страх, то моє серце починає пришвидшено битись.			
19.	У мене може бути таке відчуття, ніби я весь (вся) тремчу.			
20.	Мені сняться жахи про те, що зі мною стається щось погане.			
21.	Я хвилююся, чи мені все вдасться.			
22.	Коли я лякаюся, то сильно пітнію.			
23.	Мене постійно мучать сумніви			
24.	Мені стає дійсно страшно без жодної на те причини.			
25.	Я боюся бути вдома сам (-а).			
26.	Мені важко розмовляти з незнайомими людьми.			
27.	Коли я переживаю сильний страх, то маю таке відчуття, ніби можу задихнутися.			
28.	Інші говорять мені, що я надмірно хвилююся.			
29.	Мені не подобається бути далеко від моєї сім'ї.			
30.	Я боюся, що у мене можуть бути напади тривоги (або панічні атаки).			
31.	Я переживаю, що з моїми батьками може статись щось погане.			
32.	Я соромлюсь незнайомих людей.			
33.	Я переживаю за майбутні події.			
34.	Коли я переживаю страх, тривогу, мені хочеться блювати.			
35.	Я переживаю за те, наскільки добре мені все вдається.			
36.	Я боюся ходити до школи.			
37.	Я переживаю за події, які вже відбулися.			
38.	Коли я переживаю страх, тривогу, то відчуваю запаморочення.			
39.	Я нервую, коли перебуваю з іншими дітьми або дорослими, і мені потрібно зробити щось в той час, як вони за мною спостерігають (наприклад, читати вголос, говорити, грати в гру, займатися спортом).			
40.	Я нервую, коли йду на вечірку, дискотеку, чи в будь-яке інше місце, де будуть люди, яких я добре не знаю.			
41.	Я сором'язливий (-а).			

Оцінювання:

За кожну відповідь «Дуже/часто» нараховується 2 бали, «Трохи/іноді» 1 бал, «Ні/Ледь-ледь» - 0 балів. Загальна кількість балів ≥ 25 може вказувати на присутність тривожного розладу. Коли кількість балів

≥ 30 , присутність тривожного розладу є доволі імовірна. Сума балів 7 і вище у пунктах 1, 6, 9, 12, 15,

18, 19, 22, 24, 27, 30, 34, 38 може вказувати на присутність панічного розладу та виражених соматичних симптомів тривоги.

Сума балів 9 і більше у пунктах 5, 7, 14, 21, 23, 28, 33, 35, 37 може вказувати на присутність генералізованого тривожного розладу.

Сума балів 5 і вище у пунктах 4, 8, 13, 16, 20, 25, 29, 31 може вказувати на присутність розладу сепаративної тривоги.

Сума балів 8 і вище у пунктах 3, 10, 26, 32, 39, 40, 41 може вказувати на соціальну фобію.

Сума балів 3 три і вище у пунктах 2, 11, 17, 36 може вказувати на присутність шкільної фобії.

SCARED дорослий варіант

№	Питання	Дуже/часто	Трохи/іноді	Ні/Ледь-ледь
1.	Коли моя дитина налякана, йому/їй важко дихати.			
2.	У моєї дитини з'являються головні болі у школі.			
3.	Моїй дитині не подобається бути з людьми, яких він/вона добре не знає.			
4.	Моїй дитині стає страшно, якщо він/вона спить не вдома.			
5.	Моя дитина переживає, чи вона подобається іншим.			
6.	Коли моя дитина лякається, то відчуває, ніби втрачає свідомість.			
7.	Моя дитина нервова/стривожена.			
8.	Моя дитина всюди ходить за мною.			
9.	Інші говорять мені, що моя дитина нервова/стривожена.			
10.	Моя дитина нервує/тривожиться поряд з людьми, яких не знає.			
11.	У моєї дитини з'являються болі в животі у школі.			
12.	Коли моя дитина переживає сильний страх, то їй здається, що вона може зійти з розуму.			
13.	Моя дитина хвилюється, коли спить сам (-а).			
14.	Моя дитина переживає за те, щоб бути настільки ж вправним (-ою), як інші діти.			
15.	Коли моя дитина лякається, то йому/їй здається, ніби все навколо несправжнє.			
16.	Моїй дитині сняться жахи про те, що з його/її батьками стається щось погане.			
17.	Школа викликає хвилювання у моєї дитини.			
18.	Коли моя дитина лякається, то його/її серце починає пришвидшено битись.			
19.	Він/вона тремтить.			
20.	Моїй дитині сняться жахи про те, що з ним/нею стається щось погане.			
21.	Моя дитина хвилюється за те, чи йому/їй все вдасться.			
22.	Коли моя дитина лякається, то сильно пітніє.			
23.	Мою дитину постійно мучать сумніви.			
24.	Моїй дитині стає дійсно страшно без жодної на те причини.			
25.	Моя дитина боїться бути вдома сама.			
26.	Моїй дитині важко розмовляти з людьми, яких він/вона добре не знає.			
27.	Коли моя дитина переживає сильний страх, то їй здається, що вона може задихнутися від нестачі повітря.			
28.	Інші говорять мені, що моя дитина надмірно хвилюється.			
29.	Моїй дитині не подобається бути далеко від своєї сім'ї.			

30.	Моя дитина боїться, що у нього/неї можуть бути напади тривоги (або панічні атаки).			
31.	Моя дитина переживає, що з його/її батьками може статись щось погане.			
32.	Моя дитина соромиться людей, яких добре не знає.			
33.	Моя дитина переживає за те, що станеться в майбутньому.			
34.	Моя дитина переживає за те, наскільки добре йому/їй все вдається.			
35.	Коли моя дитина переживає сильний страх, то йому/їй хочеться блювати.			
36.	Моя дитина боїться ходити до школи.			
37.	Моя дитина переживає за події, які вже відбулися.			
38.	Коли моя дитина переживає сильний страх, то відчуває запаморочення.			
39.	Моя дитина нервує, коли перебуває з іншими дітьми або дорослими, і йому/їй потрібно зробити щось в той час, як вони за ним/нею спостерігають (наприклад, читати вголос, говорити, грати в гру, займатися спортом).			
40.	Моя дитина нервує, коли йде на вечірку, дискотеку, чи в будь-яке інше місце, де будуть люди, яких він/вона добре не знає.			
41.	Моя дитина сором'язлива.			

Оцінювання:

За кожну відповідь «Дуже/часто» нараховується 2 бали, «Трохи/іноді» 1 бал, «Ні/Ледь-ледь» - 0 балів. Загальна кількість балів ≥ 25 може вказувати на присутність тривожного розладу. Коли кількість балів

≥ 30 , присутність тривожного розладу є доволі імовірна. Сума балів 7 і вище у пунктах 1, 6, 9, 12, 15,

18, 19, 22, 24, 27, 30, 34, 38 може вказувати на присутність панічного розладу та виражених соматичних симптомів тривоги.

Сума балів 9 і більше у пунктах 5, 7, 14, 21, 23, 28, 33, 35, 37 може вказувати на присутність генералізованого тривожного розладу.

Сума балів 5 і вище у пунктах 4, 8, 13, 16, 20, 25, 29, 31 може вказувати на присутність розладу сепараційної тривоги.

Сума балів 8 і вище у пунктах 3, 10, 26, 32, 39, 40, 41 може вказувати на соціальну фобію.

Сума балів 3 три і вище у пунктах 2, 11, 17, 36 може вказувати на присутність шкільної фобії.

Практичне заняття 3

Тема: Дослідження темпераментальних особливостей в дитячому та підлітковому віці

1. Методи дослідження темпераменту: діагностичні можливості та критерії оцінки.
2. Методики дослідження темпераментальних особливостей дітей та підлітків.
3. Практичне завдання: розподілитися на пари, провести з використанням методик: визначення типу темпераменту за методикою ЕРQ Г.Айзенка, опитувальник структури темпераменту В.Русалова. Провести аналіз даних, розкрити їх діагностичне значення. Обговорити результати в групі.
4. Додатково самостійно виконати з книги В.М.Лемак, В.Ю.Петрище методики: тест Я. Стреляу та методика вивчення темпераменту ЕРІ Г. Айзенка. Провести аналіз даних, розкрити їх діагностичне значення, сформулювати висновки.

Практична частина

Методика вивчення темпераменту ЕРQ Г. Айзенка

Діагностованим пропонується дати відповіді на поставленні питання. У разі згоди з твердженням ставлять «+», незгоди – «-».

Текст опитувальника

1. У вас багато різних хобі?
2. Ви обмірковуєте попередньо те, що збираєтеся зробити?
3. У вас часто бувають спади і підйоми настрою?
4. Ви претендували коли-небудь на похвалу за те, що в дійсності зробив хтось інший?
5. Ви оратор?
6. Вас турбувало б те, що ви залізли в борги?
7. Вам доводилося відчувати себе нещасною людиною без особливих на те причин?
8. Вам траплялося коли-небудь поскупитися, щоб отримати більше, ніж вам належало?
9. Ви ретельно замикає двері (до прикладу, на ніч)?
10. Ви вважаєте себе життєрадісною людиною?
11. Побачивши, як страждає дитина, тварина, ви б сильно засмутилися?
12. Ви часто переживаєте через те, що зробили або сказали щось, чого не було б робити або говорити?
13. Ви завжди виконуєте свої обіцянки, навіть якщо особисто вам це дуже незручно?
14. Ви отримали б задоволення, стрибаючи з парашутом?
15. Чи здатні ви дати волю почуттям і від душі повеселитися в галасливій компанії?
16. Ви дратівливі?
17. Ви коли-небудь звинувачували когось в тому, в чому насправді були винні самі?
18. Вам подобається знайомитися з новими людьми?
19. Ви вірите в користь страхування?
20. Чи легко вас образити?
21. Чи всі ваші звички хороші і бажані?

22. Ви намагаєтеся бути в тіні, перебуваючи в суспільстві?
23. Стали б ви приймати засоби, які можуть привести вас в незвичайне або небезпечний стан (алкоголь, наркотики)?
24. Ви часто відчуваєте такий стан, коли все набридло?
25. Вам траплялося брати речі, що належать іншій особі, якщо це буде навіть така дрібниця, як шпилька або гудзик?
26. Вам подобається часто ходити до кого-небудь в гості і бувати в соціумі?
27. Вам подобається ображати тих, кого ви любите?
28. Вас часто турбує почуття провини?
29. Вам доводилося говорити про те, в чому ви погано розбираєтеся?
30. Ви зазвичай віддаєте перевагу книзі перед зустрічами з людьми?
31. У вас є явні вороги?
32. Ви назвали б себе нервовою людиною?
33. Ви завжди вибачаєтеся, коли нахамили іншому?
34. У вас багато друзів?
35. Вам подобається влаштовувати розіграші та жарти, які іноді можуть дійсно заподіяти людям біль?
36. Ви неспокійний людина?
37. У дитинстві ви завжди покірно і негайно виконували те, що вам наказували?
38. Ви вважаєте себе безтурботною людиною?
39. Чи багато для вас означають гарні манери і охайність?
40. Чи хвилюєтеся ви з приводу будь-яких жахливих подій, які могли б трапитися, але не трапилися?
41. Вам траплялося зламати або втратити чужу річ?
42. Ви зазвичай першими проявляєте ініціативу при знайомстві?
43. Чи можете ви легко зрозуміти стан людини, якщо він ділиться з вами турботами?
44. У вас часто нерви бувають натягнуті до «межі»?
45. Чи кинете ви непотрібний папірець на підлогу, якщо під рукою немає смітника?
46. Ви більше мовчите, перебуваючи в колі інших людей?
47. Чи вважаєте ви, що шлюб старомодний і його слід скасувати?
48. Ви іноді відчуваєте жалість до себе?
49. Ви можете багато хвалитися?
50. Ви легко можете внести пожвавлення в досить нудну компанію?
51. Чи дратують вас обережних водіїв?
52. Ви турбуєтесь про своє здоров'я?
53. Ви говорили коли-небудь погано про іншу людину?
54. Ви любите переказувати анекдоти і жарти своїм друзям?
55. Для вас більшість харчових продуктів однакові на смак?
56. Чи буває у вас іноді поганий настрій?
57. Ви хамили коли-небудь своїм батькам?
58. Вам подобається спілкуватися з людьми?
59. Ви переживаєте, якщо дізнаєтеся, що припустилися помилки у роботі?

60. Ви страждаєте від безсоння?
61. Ви завжди маєте руки перед їжею?
62. Ви з тих людей, які «не лізуть» за словом в кишеню?
63. Ви зазвичай приходите на зустріч трохи раніше призначеного часу?
64. Ви відчуваєте себе апатичним, втомленим без будь-якої причини?
65. Ви коли-небудь шахраювали під час гри?
66. Вам подобається робота, що вимагає швидких дій?
67. Ваша мати - хороша людина?
68. Чи часто вам здається, що життя дуже нудне?
69. Ви коли-небудь скористалися помилкою іншої людини в своїх цілях?
70. Ви часто берете на себе більше, ніж дозволяють обставини та час?
71. Чи є люди, які намагаються уникати вас?
72. Вас дуже турбує ваша зовнішність?
73. Ви завжди ввічливі, навіть з неприємними людьми?
74. Чи вважаєте ви, що люди витрачають занадто багато часу, щоб забезпечити своє майбутнє, відкладаючи заощадження, страхуючи себе і своє життя?
75. Чи виникало у вас коли-небудь бажання померти?
76. Ви спробували б уникнути оплати послуги (проїзду в тролейбусі ...), якби були впевнені, що вас не викриють?
77. Душа компанії - це про вас?
78. Ви намагаєтесь не хамити людям?
79. Ви довго переживаєте після конфлікту?
80. Ви коли-небудь наполягали на тому, щоб було по-вашому?
81. Ви часто приїжджаєте/приходите в останню хвилину (на зустріч, на уроки, на вокзал перед відходом поїзда)?
82. Ви коли-небудь навмисно говорили щось неприємне або образливе іншій людині?
83. Вас коли-небудь турбували ваші нерви?
84. Вам неприємно перебувати серед людей, які жартують над товаришами?
85. Ви легко втрачаєте друзів зі своєї вини?
86. Ви часто відчуваєте почуття самотності?
87. Чи завжди ваші слова збігаються зі справою?
88. Чи подобається вам інколи дражнити тварин?
89. Ви легко ображаєтесь на зауваження, що стосуються особисто вас і вашої роботи?
90. Життя без будь-якої небезпеки здалося б Вам дуже нудним?
91. Ви коли-небудь спізнювалися на навчання, побачення тощо?
92. Вам подобається метушня і пожвавлення навколо вас?
93. Ви хочете, щоб люди боялися вас?
94. Чи вірно, що ви іноді сповнені енергії і все горить в руках, а іноді зовсім мляві?
95. Ви інколи відкладаєте на завтра те, що повинні зробити сьогодні?
96. Чи вважають вас живою і веселою людиною?
97. Чи часто вам говорять неправду?

98. Ви дуже чутливі до певних явищ, подій, речей?
 99. Ви завжди готові визнавати свої помилки?
 100. Вам було б шкода тварини, яка потрапила в капкан?
 101. Чи важко вам було заповнювати анкету?

Ключі до тесту:

Отримані результати відповідей зіставляються з ключем тесту. За відповідь, відповідний ключу тесту, присвоюється 1 бал, за невідповідний ключу тесту - 0 балів. Отримані в результаті бали підсумовуються.

Шкала екстраверсії-інтроверсії:

відповіді «ні» (-): № 22, 30, 46, 84;

відповіді «так» (+): № 1, 5, 10, 15, 18, 26, 34, 38, 42, 50, 54, 58, 62, 66, 70, 74, 77, 81, 90, 92, 96 .

Шкала нейротизму:

відповіді «так» (+): № 3, 7, 12, 16, 20, 24, 28, 32, 36, 40, 44, 48, 52, 56, 60, 64, 68, 72, 75, 79, 83 , 86, 89, 94, 98.

Шкала психотизма:

відповіді «ні» (-): № 2, 6, 9, 11, 19, 39, 43, 59, 63, 67, 78, 100;

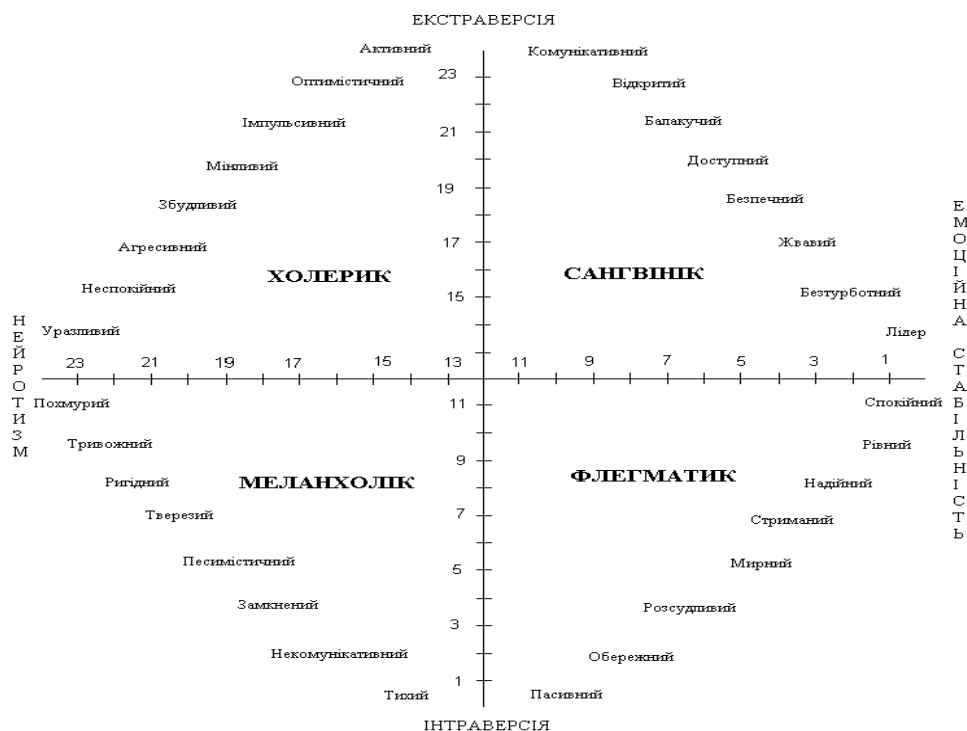
відповіді «так» (+): № 14, 23, 27, 31, 35, 47, 51, 55, 71, 85, 88, 93, 97.

Шкала брехні:

відповіді «ні» (-): № 4, 8, 17, 25, 29, 41, 45, 49, 53, 57, 65, 69, 76, 80, 82, 91, 95;

відповіді «так» (+): № 13, 21, 33, 37, 61, 73, 87, 99.

Зазначити свій результат на профілі

Матрична типологія особистостей за опитувальником Айзенка EPQ

Кожному типу особистості відповідають такі зовнішні прояви:

1. Холерик (X) - агресивний, запальний, який змінює свої погляди, імпульсивний.
2. Холерично-сангвінічний тип (XC) - оптимістичний, активний,

екстравертований, товариський, доступний.

3. Сангвінік (С) - балакучий, швидко реагує, невимушений, живий.

4. Сангвінічно-флегматичний тип (СФ) - безтурботний, лідируючий, стабільний, спокійний, врівноважений.

5. Флегматик (Ф) - надійний, що володіє собою, миролюбний, розсудливий.

6. Флегматично-меланхолійний (ФМ) тип - старанний, пасивний, інтроверт, тихий, нетовариський.

7. Меланхолік (М) - стриманий, песимістичний, тверезий, ригідний.

8. Меланхолійно-холеричний тип (МХ) - сумлінний, примхливий, нейротичний, образливий, неспокійний.

Тест-опитувальник «Психологічна характеристика темпераменту» В. Русалова

Прочитати твердження і дайте відповідь на них, де відповідь «+» – означає «так», а «-» – означає «ні».

Текст опитувальника

1. Ви людина рухлива?

2. Ви завжди можете відразу, без окремих роздумів, включитися у розмову?

3. Ви надаєте перевагу самотності, аніж великій компанії? 4. Ви відчуваєте постійну потребу в діяльності?

5. Ваша мова звичайно повільна і некваплива?

6. Ви людина вразлива?

7. Ви часто не можете заснути через те, що посперечались із друзями?

8. Ви завжди бажаєте займатися у вільний час чим-небудь?

9. Часто Ваша мова передує Вашій думці під час розмови з іншими людьми?

10. Вас дратує швидка мова співрозмовника?

11. Ви почувалися б нещасливою людиною, якщо б Вас на тривалий час було позбавлено можливості спілкуватися з людьми?

12. Ви коли-небудь запізнювалися на побачення чи на роботу?

13. Вам подобається швидко бігати?

14. Ви дуже хвилюєтеся через розлад у роботі?

15. Вам легко виконувати роботу, яка вимагає тривалої уваги та великої зосередженості?

16. Вам важко говорити дуже швидко?

17. Чи часто Ви відчуваєте занепокоєння, що виконали роботу не так, як треба?

18. Чи часто Ваші думки перескакують з однієї на іншу під час розмови?

19. Чи подобаються Вам ігри, які вимагають швидкості та спритності?

20. Чи легко Ви можете знайти інші варіанти вирішення відомого завдання?

21. Чи відчуєте Ви неспокій, від того, що Вас неправильно зрозуміли під час розмови?

22. Чи охоче Ви виконуєте складну, відповідальну роботу?

23. Чи буває, що Ви говорите про речі, на яких не розумієтеся?

24. Чи легко Ви сприймаєте швидкий темп мови?

25. Чи легко Вам одночасно виконувати дуже багато справ?

26. Чи виникають у Вас конфлікти з друзями через те, що Ви сказали їм щось, не обміркувавши?

27. Чи надаєте Ви перевагу неважким справам, які не вимагають від Вас багато

енергії?

28. Чи легко Ви засмучуєтеся, коли виявляєте незначні недоліки у своїй роботі?
29. Чи любляете Ви сидячу роботу?
30. Чи легко Вам спілкуватися з різними людьми?
31. Ви завжди надаєте перевагу роздуму, зважуєте всі «за» і «проти» і тільки тоді висловлюєте свою думку?
32. Чи всі Ваші звички гарні та бажані?
33. Чи швидкий у Вас рух рук?
34. Ви завжди мовчите і не контактуєте, коли перебуваєте в товаристві малознайомих людей?
35. Чи легко Вам переключатися з одного варіанту вирішення завдання на інший?
36. Чи схильні Ви іноді перебільшувати у своїй уяві негативне ставлення близьких Вам людей?
37. Ви говірка людина?
38. Вам звичайно легко виконувати справу, яка вимагає миттєвої реакції?
39. Ви звичайно говорите повільно, без запинки?
40. Чи хвилюють Вас побоювання, що Ви не можете виконати якусь роботу?
41. Чи легко Ви ображаєтеся, коли близькі люди вказують на Ваші особисті недоліки?
42. Чи відчуваєте Ви потяг до напруженої, відповідальної діяльності?
43. Чи вважаєте Ви свої рухи повільними і неквапливими?
44. Чи бувають у Вас думки, які б Ви хотіли приховати від інших?
45. Чи можете Ви без тривалих роздумів задати делікатне запитання іншій людині?
46. Чи подобаються Вам швидкі рухи?
47. Чи легко Ви генеруєте нові ідеї?
48. Чи хвилюєтеся Ви перед відповідальною розмовою?
49. Чи можна сказати, що Ви швидко виконуєте доручену Вам справу?
50. Чи подобається Вам братися за велику справу самостійно?
51. Чи багата у Вас міміка під час розмови?
52. Якщо Ви пообіцяли що-небудь зробити, то чи завжди Ви виконуєте обіцяне, незалежно від того, зручно Вам це чи ні?
53. Чи ображаєтеся Ви через те, що люди, які Вас оточують, поведуться з Вами значно гірше, ніж це може бути?
54. Ви звичайно віддаєте перевагу виконанню одночасно тільки однієї операції?
55. Чи подобаються Вам ігри, які відбуваються у швидкому темпі?
56. Чи багато у Вашій мові тривалих пауз?
57. Чи легко Вам внести пожвавлення до компанії?
58. Чи відчуваєте Ви звичайно в собі надлишок сил, бажаючи зайнятися якою-небудь важкою справою?
59. Вам звичайно важко переключити увагу з однієї справи на іншу?
60. Чи буває так, що у Вас на тривалий час псується настрій через те, що зірвано заплановану справу?
61. Чи часто Ви не можете заснути через те, що щось негаразд у справах, пов'язаних з роботою?
62. Чи подобається Вам бути у великій компанії? 63. Чи хвилюєтеся Ви, коли

з'ясовуєте стосунки з друзями?

64. Чи відчуваєте Ви потребу в роботі, яка потребує повної віддачі?
65. Чи втрачаєте Ви іноді самовладання, чи обурюєтеся?
66. Чи здатні Ви вирішувати багато справ одночасно?
67. Чи почуваєтеся Ви вільно у великій компанії?
68. Чи часто Ви висловлюєте своє перше враження, не обміркувавши все як слід?
69. Чи непокоїть Вас почуття невпевненості в процесі виконання роботи?
70. Чи повільні Ваші рухи, коли Ви майструєте що-небудь?
71. Чи легко Ви переключаєтеся з однієї роботи на іншу?
72. Чи швидко Ви читаєте вголос?
73. Чи Ви іноді розпускаєте плітки?
74. Ви мовчазні, коли перебуваєте в колі друзів?
75. Чи маєте Ви потребу в таких людях, які могли б Вас підбадьорити, розрадити?
76. Чи охоче Ви виконуєте багато всіляких доручень одночасно?
77. Чи охоче Ви виконуєте роботу в швидкому темпі?
78. Чи у вільний час Ви звичайно відчуваєте потяг до спілкування з людьми?
79. Чи часто у Вас безсоння через невдачі на роботі?
80. Чи тремтять у Вас іноді руки під час сварки?
81. Чи довго Ви подумки готуєтеся перед тим, як висловитися?
82. Чи є серед Ваших знайомих люди, які Вам не подобаються?
83. Чи Ви звичайно надаєте перевагу легкій роботі?
84. Чи легко Ви ображаєтеся через дрібниці під час розмови?
85. Чи Ви звичайно першим у компанії вирішуєте почати розмову?
86. Чи відчуваєте Ви потяг до людей?
87. Чи схильні Ви спочатку все обміркувати і лише потім говорити?
88. Чи часто Ви хвилюєтеся з приводу своєї роботи?
89. Чи завжди Ви платили б за перевезення багажу в транспорті, якби не побоювалися перевірки?
90. Чи тримаєтеся Ви на вечірках або в компанії відокремлено?
91. Чи схильні Ви перебільшувати у власній уяві невдачі, пов'язані з роботою?
92. Чи подобається Вам швидко говорити?
93. Чи легко Вам утриматися від висловлення ідеї, яка негадане у Вас виникла?
94. Чи надаєте Ви перевагу повільній роботі?
95. Чи хвилюєтеся Ви через найдрібніші негаразди в роботі?
96. Чи надаєте перевагу повільній, спокійній розмові?
97. Чи часто хвилюєтеся через помилки в роботі, які Ви зробили?
98. Чи здатні Ви виконувати тривалу роботу?
99. Чи можете Ви, не довго думаючи, звернутися з проханням до іншої людини?
100. Чи часто Вас непокоїть почуття невпевненості в собі?
101. Чи легко Ви беретеся за виконання нових завдань?
102. Чи стомлюєтеся Ви, коли доводиться довго говорити?
103. Чи надаєте Ви перевагу роботі без напруження?
104. Чи подобається Вам різноманітна робота, яка потребує переключення уваги?
105. Чи подобається Вам тривалий час бути на самоті?

Аналіз результатів

Величини показників підраховуються за кількістю збігань з відповідями «Так» чи «Ні», які подано в ключі:

Ергічність (Ер): відповіді «Так» на запитання № 4, 6, 15, 22, 42, 50, 58, 64, 98; відповіді «Ні» на запитання № 27, 83, 103.

Соціальна ергічність (СЕР): відповіді «Так» на запитання № 11, 30, 57, 62, 67, 78, 86; відповіді «Ні» на запитання № 3, 34, 74, 90, 105.

Пластичність (П): відповіді «Так» на запитання № 20, 25, 35, 38, 47, 66, 71, 76, 101; відповіді «Ні» на запитання № 54, 59.

Соціальна пластичність (СП): відповіді «Так» на запитання № 2, 9, 18, 26, 45, 68, 85, 99; відповіді «Ні» на запитання № 31, 81, 87, 93.

Темп (Т): відповіді «Так» на запитання № 1, 13, 19, 33, 46, 49, 55, 77; відповіді «Ні» на запитання № 29, 43, 70, 94.

Соціальний темп (СТ): відповіді «Так» на запитання № 24, 37, 39, 51, 72, 92; відповіді «Ні» на запитання № 5, 10, 16, 56, 96, 102.

Емоційність (Ем): відповіді «Так» на запитання № 14, 17, 28, 40, 60, 61, 79, 88, 91, 95, 97.

Соціальна емоційність (СЕМ): відповіді «Так» на запитання № 6, 7, 21, 36, 41, 48, 53, 63, 75, 80, 84, 100.

Контрольні запитання на соціальну бажаність (К): відповіді «Так» на запитання № 32, 52, 89; відповіді «Ні» на запитання № 12, 23, 44, 65, 73, 82.

Відповіді дають можливість характеризувати темперамент як систему формальних змін у поведінці, які відображають 4-блокову структуру функціональної системи людини: — блок аферентного синтезу, якому відповідає ергічність; — блок програмування, який представлено пластичністю; — блок виконання, якому відповідає темп; — блок зворотного зв'язку, якому відповідає емоційна чутливість. У кожній шкалі темпераменту виділено дві підшкали: предметно-орієнтована та суб'єктивно-орієнтована (комунікативна). Вони відображають дві сфери взаємозв'язку людини і навколишнього середовища: предметний світ і суспільство, тобто діяльність і спілкування.

Практичне заняття 4

Тема: Дослідження індивідуально-психологічних особливостей підліткового віці

1. Методи дослідження індивідуально-психологічних особливостей: діагностичні можливості та критерії оцінки.
2. Акцентуації характеру: поняття, типи, діагностика.
3. Методики дослідження індивідуально-психологічних особливостей дітей та підлітків.
4. Практичне завдання: розподілитися на пари, провести дослідження (в обидві сторони) з використанням методики Леонгарда-Шмишека. Провести аналіз даних, розкрити їх діагностичне значення. Обговорити результати в групі.
5. Додатково самостійно виконати методики: самооцінка характеру методом оціночних шкал (з книги В.М.Лемак, В.Ю.Петрище), «Дім, дерево, людина»,

FR1. Провести аналіз даних, розкрити їх діагностичне значення, сформулювати висновки.

Практична частина

Діагностика акцентуацій характеру за методикою К.Леонгарда та Г.Шмішека

Прочитати твердження і дайте відповідь на них, де відповідь «+» – означає «так», а «-» – означає «ні».

Текст опитувальника

1. У вас частіше буває веселий і безтурботний настрій?
2. Ви чутливі до образ?
3. Чи буває так, що у вас на очі навертаються сльози в кіно, театрі, у бесіді тощо?
4. Зробивши що – не будь, ви сумніваєтеся, чи все зроблено правильно, і не заспокоюєтеся доки не переконаєтеся ще раз у ньому?
5. У дитинстві ви були таким само сміливим, як інші ваші однолітки?
6. Чи часто у вас різко змінюється настрій від стану безмежної радості до відрази до життя, до себе?
7. Чи є ви зазвичай центром уваги в суспільстві, у компанії?
8. Чи буває так, що ви безпричинно знаходитеся в такому буркотливому настрої, що з вами краще не розмовляти?
9. Ви серйозна людина?
10. Чи здатні ви захоплюватися чим – не будь?
11. Чи заповзятливі ви?
12. Ви швидко забуваєте, якщо вас хтось скривдить?
13. Чи м'якосерді ви?
14. Опускаючи листа у поштову скриньку, чи перевіряєте ви проводячи рукою по щілині скриньки, що він упав у неї?
15. Чи прогнете ви завжди бути серед кращих працівників?
16. Чи бувало вам у дитинстві страшно під час грози чи при зустрічі з чужим собакою (а може бути, таке почуття буває і тепер)?
17. Ви прагнете в усьому і всюди зберігати порядок?
18. Ваш настрій залежить від зовнішніх обставин?
19. Чи люблять вас ваші знайомі?
20. Чи часто у вас буває почуття внутрішнього занепокоєння, відчуття можливої неприємності, лиха?
21. У вас часто буває трохи подавлений настрій?
22. Чи переживали ви хоча б раз істерику чи нервовий зрив?
23. Чи важко вам довго сидіти на місці?
24. Якщо стосовно вас несправедливо вчинили, ви зазвичай вважаєте потрібним енергійно обстоювати свої інтереси.
25. Чи можете ви зарізати курку чи вівцю?
26. Вас дратує, якщо вдома штора чи скатертина висять нерівно, і ви відразу ж намагаєтеся поправити їх.
27. Ви в дитинстві боялися залишатися на самоті вдома?
28. Чи часто у вас бувають безпричинні коливання настрою?
29. Ви прагнете бути висококваліфікованим працівником у своїй професії?

30. Чи швидко ви починаєте сердитися чи впадати в гнів?
31. Чи можете ви бути абсолютно безтурботним?
32. Чи буває так, що відчуття повного щастя буквально переповнює вас?
33. Як ви думаєте, вийшов би з вас ведучий гумористичного концерту?
34. Ви зазвичай висловлюєте власну думку досить відверто, прямо і недвозначно?
35. Вам важко переносити вигляд крові, він викликає у вас неприємні відчуття?
36. Чи подобається вам робота з великою особистою відповідальністю?
37. Ви схильні виступати на захист осіб, щодо яких допущена несправедливість.
38. Було б вам страшно спускатися в темний підвал?
39. Ви віддаєте перевагу роботі, в якій треба діяти швидко, але вимоги до якості виконання невисокі?
40. Чи товариські ви?
41. У школі ви охоче декламували вірші.
42. Чи тікали ви в дитинстві з дому?
43. Чи здається вам життя важким?
44. Чи буває так, що після конфлікту, образи ви були так розстроєні, що йти на роботу здавалося просто нестерпним?
45. Чи можна сказати, що при невдачі ви не втрачаєте почуття гумору?
46. Якби вас хто – не будь скривдив, зробили б ви першим крок до примирення?
47. Ви дуже любите тварин?
48. Ви іноді повертаєтеся, щоб переконатися, що залишили домівку або робоче місце в порядку, і там нічого непередбаченого не трапиться?
49. Вас іноді переслідує незрозуміла думка, що з вами чи вашими близькими може трапитися щось страшне?
50. Чи вважаєте ви, що ваш настрій дуже мінливий?
51. Чи важко вам виступати перед великою кількістю людей?
52. Ви можете вдарити кривдника, якщо він вас образить?
53. У вас дуже велика потреба в спілкуванні з іншими людьми?
54. Ви належите до тих, хто при будь яких розчаруваннях впадає в глибокий розпач?
55. Вам подобається робота, що вимагає енергійної організаторської діяльності?
56. У вас вистачає наполегливості досягати поставленої мети, незважаючи на те що на шляху до неї доводиться долати чимало перешкод?
57. Трагічний фільм може схвилювати вас так, що на очах виступають сльози?
58. Чи часто вам буває важко заснути через те, що проблеми пережитого чи майбутнього дня увесь час крутяться в голові?
59. У школі ви підказували чи давали списувати товаришам?
60. Вам знадобилась би велика напруга волі, щоб пройти вночі одному через цвинтар?

61. Чи ретельно ви стежите за тим, щоб удома кожна річ була завжди на своєму місці?
62. Чи буває так, що ви лягаєте ввечері спати в гарному настрої, а ранком встаєте в пригніченому, що триває ледве не весь день?
63. Чи легко ви звикаєте до нових ситуацій?
64. Чи бувають у вас головні болі?
65. Ви часто смієтеся?
66. Ви можете бути привітним навіть з тими, кого ви не цінуєте і не поважаєте?
67. Ви рухлива людина?
68. Ви дуже переживаєте через несправедливість?
69. Ви настільки любите природу, що можете назвати її своїм другом?
70. Ідучи з дому, лягаючи спати, перевіряєте ви, чи закритий газ, чи погашене світло, чи замкнені двері?
71. Ви дуже боязкі?
72. Чи змінюється ваш настрій при вживанні алкоголю?
73. В юності ви охоче брали участь у художній самодіяльності?
74. Ви розцінюєте життя трохи песимістично, без очікування радості?
75. Чи часто вас тягне подорожувати?
76. Ваш настрій може змінюватися так різко, що стан радості раптом змінюється похмурістю і пригніченістю?
77. Чи легко вам удається підняти настрій друзів у компанії?
78. Чи довго ви переживаєте образу?
79. Чи довго ви переживаєте прикrostі інших людей?
80. Будучи школярем, ви нерідко переписували сторінку, якщо випадково ставили на ній пляму.
81. Ви ставитеся до людей скоріше з обережністю і недовірою, ніж довірливістю?
82. Чи часто ви бачите страшні сни?
83. Чи буває, що ви остерігаєтеся того, що кинетеся під колеса прямуючого потягу чи випадете з вікна, розташованого на високому поверсі?
84. У веселій компанії ви зазвичай веселі?
85. Чи здатні ви відволіктися від важких проблем, що вимагають вашого рішення?
86. Ви стаєте менш стриманим і почуваетесь вільнішим під впливом алкоголю?
87. У бесіді ви скупі на слова?
88. Якби вам треба було грати на сцені, ви змогли б увійти в роль настільки, що це тільки гра?

Обробка результатів

1. Демонстративність/демонстративний тип:

«+»: 7, 19, 22, 29, 41, 44, 63, 66, 73, 85, 88. «-»: 51. Суму помножити на 2.

2. Неврівноваженість/неврівноважений тип:

«+»: 2, 15, 24, 34, 37, 56, 68, 78, 81. «-»: 12, 46, 59. Суму помножити на 2.

3. Педантичність/педантичний тип:

«+»: 4, 14, 17, 26, 39, 48, 58, 61, 70, 80, 83. «-»: 36. Суму помножити на 2.

4. Збудливість/Збудливий тип:

«+»: 8, 20, 30, 42, 52, 64, 74, 86. Суму помножити на 3.

5.Гіпертимність/гіпертимний тип:

«+»: 1, 11, 23, 33, 45, 55, 67, 77. Суму помножити на 3.

6.Дистимність/дистимний тип:

«+»: 9, 21, 43, 75, 87. «-»: 31, 53, 65. Суму помножити на 3.

7.Тривожність/тривожно-боязливий тип:

«+»: 16, 27, 38, 49, 60, 71, 82. «-»: 5. Суму помножити на 3.

8.Екзальтованість/афективно-екзальтований тип:

«+»: 10, 32, 54, 76. Суму помножити на 6.

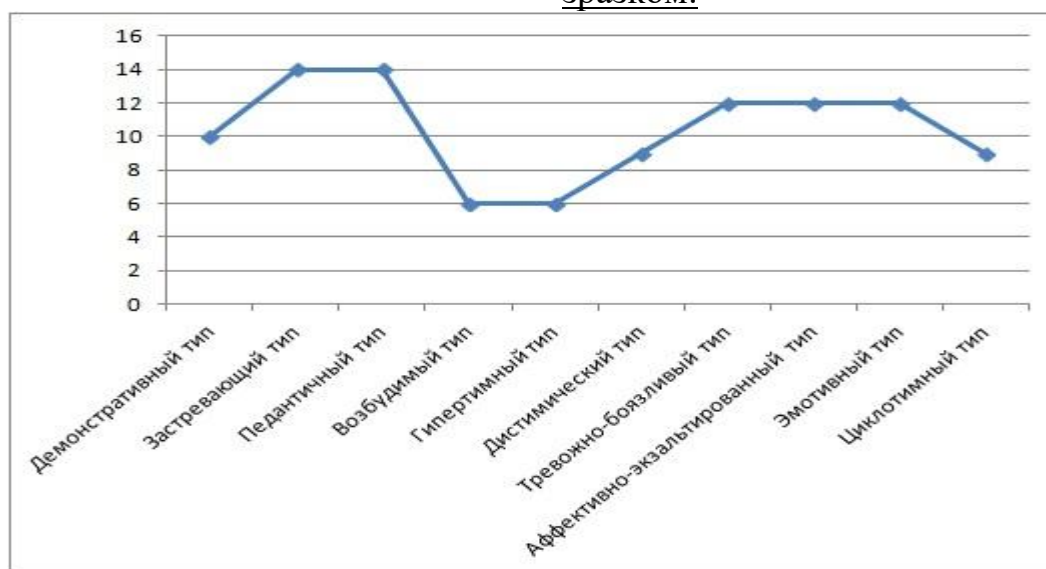
9.Емотивність/емотивний тип:

«+»: 3, 13, 35, 47, 57, 69, 79. «-»: 25. Суму помножити на 3.

10.Циклотимність/циклотимний тип:

«+»: 6, 18, 28, 40, 50, 62, 72, 84. Суму помножити на 3.

6. Намалюйте профіль особистості, згідно отриманих результатів, за цим зразком:

Практичне заняття 5

Тема: Дослідження психологічних станів в підлітковому віці

1. Методи дослідження психологічних станів дітей: діагностичні можливості та критерії оцінки.
2. Методики дослідження психологічних станів дітей та підлітків.
3. Практичне завдання: розподілитися на пари, провести дослідження з використанням методик: САН та шкали депресії (Т.Балашова). Провести аналіз даних, розкрити їх діагностичне значення. Обговорити результати в групі.

Практична частина

Завдання 1: Діагностика емоційної сфери: визначення оцінки самопочуття, активності і настрою. Методика САН. Досліджуваних просять співвіднести свій

стан з низкою ознак за багатоступеневою шкалою. Шкала ця складається з індексів (3 2 1 0 1 2 3) і розташована між тридцятьма парами слів протилежного значення. Досліджуваній повинен вибрати і відзначити цифру, яка найбільш точно відображає його стан у момент обстеження.

При обробці ці цифри перекодовуються наступним чином: індекс 3, відповідний незадовільного самопочуття, низької активності і поганому настрою, приймається за 1 бал; наступний за ним індекс 2 – за 2; індекс 1 – за 3 бали і так до індексу 3 з протилежного боку шкали, який відповідно приймається за 7 балів (врахуйте, що полюса шкали постійно змінюються). Отже, позитивні оцінки стану завжди отримують високі бали, а негативні низькі. За цими балами і розраховується середнє арифметичне як в цілому, так і окремо по шкалах.

Бланк методики

Хороше самопочуття	3	2	1	0	1	2	3	Погане самопочуття
Відчуваю себе сильним	3	2	1	0	1	2	3	Відчуваю себе слабким
Пасивний	3	2	1	0	1	2	3	Активний
Малорухливий	3	2	1	0	1	2	3	Рухливий
Веселий	3	2	1	0	1	2	3	Сумний
Хороший настрій	3	2	1	0	1	2	3	Поганий настрій
Працездатний	3	2	1	0	1	2	3	Розбитий
Повний сил	3	2	1	0	1	2	3	Безсилий
Повільний	3	2	1	0	1	2	3	Швидкий
Бездіяльний	3	2	1	0	1	2	3	Діяльний
Щасливий	3	2	1	0	1	2	3	Нещасний
Життєрадісний	3	2	1	0	1	2	3	Похмурий
Напружений	3	2	1	0	1	2	3	Розслаблений
Здоровий	3	2	1	0	1	2	3	Хворий
Безучасний	3	2	1	0	1	2	3	Захоплений
Байдужий	3	2	1	0	1	2	3	Схвилюваний
Захоплений	3	2	1	0	1	2	3	Похмурий
Радісний	3	2	1	0	1	2	3	Засмучений
Відпочивший	3	2	1	0	1	2	3	Втомлений
Свіжий	3	2	1	0	1	2	3	Виснажений
Сонливий	3	2	1	0	1	2	3	Збуджений
Бажання відпочити	3	2	1	0	1	2	3	Бажання працювати
Спокійний	3	2	1	0	1	2	3	Стурбований
Оптимістичний	3	2	1	0	1	2	3	Песимістичний
Витривалий	3	2	1	0	1	2	3	Стомлений
Бадьорий	3	2	1	0	1	2	3	Млявий
Міркувати важко	3	2	1	0	1	2	3	Міркувати легко
Розсіяний	3	2	1	0	1	2	3	Уважний

Повний надій	3	2	1	0	1	2	3	Розчарований
Задоволений	3	2	1	0	1	2	3	Незадоволений

Ключ

Шкала «самопочуття» – 1, 2, 7, 8, 13, 14, 19, 20, 25, 26.

Шкала «активність» – 3, 4, 9, 10, 15, 16, 21, 22, 27, 28.

Шкала «настрій» – 5, 6, 11, 12, 17, 18, 23, 24, 29, 30.

ШКАЛА ДЕПРЕСІЇ (Т. БАЛАШОВА)

№	Твердження	Відповіді			
		Ніколи	Іноді	Часто	Завжди
1	Я почуваюсь пригніченою	1	2	3	4
2	Вранці я почуваюся найкраще	1	2	3	4
3	У мене бувають періоди плачу чи я часто можу відчувати, що доведений майже до сліз	1	2	3	4
4	У мене поганий сон	1	2	3	4
5	Апетит у мене не гірший, ніж зазвичай	1	2	3	4
6	Мені приємно дивитися на привабливих дівчат (хлопців), розмовляти з ними, перебувати поруч	1	2	3	4
7	Я помічаю, що втрачаю вагу	1	2	3	4
8	Мене непокоять запори чи загалом маю проблеми з туалетом	1	2	3	4
9	Моє серце б'ється швидше, ніж звичайно	1	2	3	4
10	Я втомлююся без певних причин	1	2	3	4
11	Я думаю так само чітко, як завжди	1	2	3	4
12	Мені легко робити те, що я вмію	1	2	3	4
13	Почуваю занепокоєння і не можу всидіти на місці	1	2	3	4
14	У мене є надії на майбутнє	1	2	3	4
15	Я більш дратівливий (-а), ніж звичайно	1	2	3	4
16	Мені легко приймати рішення	1	2	3	4
17	Я відчуваю, що корисний(а) і необхідний(а)	1	2	3	4
18	Я живу достатньо повним життям	1	2	3	4
19	Я відчуваю, що іншим людям стане краще, якщо я помру	1	2	3	4
20	Мене зараз радує те, що радувало завжди	1	2	3	4

Обробка та інтерпретація результатів

Рівень депресії (РД) визначається сумою «прямого» і «зворотного» підрахунку.

Варіант відповіді	В прямих твердженнях, бал	В зворотніх твердженнях, бал
Ніколи	1	4
Іноді	2	3
Часто	3	2
Завжди	4	1

«Прямі» питання - твердження 1, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 13, 15, 19.

«Зворотні» питання - твердження 2, 5, 6, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 20.

Рівень депресії коливається в діапазоні 20-80 балів:

20-50 балів – депресія відсутня;

50-59 балів – легка ситуативна чи стресова депресія;

60-69 балів – субдепресивний стан;

70-80 балів – високий рівень депресії.

Практичне заняття 6.

Тема: Диференційна діагностика рівня інтелекту та здібностей

1. Методи дослідження інтелектуальних особливостей та здібностей в дитячому та підлітковому віці: діагностичні можливості та критерії оцінки.
2. Методики дослідження рівня інтелекту та здібностей дітей та підлітків.
3. Практичне завдання: розподілитися на пари, провести дослідження (в обидві сторони) з використанням Тест «Діагностика творчого потенціалу та креативності», Тест «Діагностика творчого потенціалу та креативності». Провести аналіз даних, розкрити їх діагностичне значення. Обговорити результати в групі.
4. Додатково самостійно виконати методики з книги В.М.Лемак, В.Ю.Петрище: тест Равена, тест Векслера, шкільний тест розумового розвитку, тест «Креативність». Провести аналіз даних, розкрити їх діагностичне значення, сформулювати висновки.

Практична частина

Тест «Діагностика творчого потенціалу та креативності»

Методика визначення рівня творчого потенціалу та креативності містить 18 питань. Оберіть лише один з варіантів відповідей.

Текст методики

1. Чи вважаєте ви, що навколишній світ можна покращити?
 - а) так;
 - б) ні;
 - в) так, але тільки у деяких випадках.
2. Чи думаєте ви, що самі зможете брати участь у значних змінах навколишнього світу?
 - а) так, у більшості випадків;
 - б) ні;
 - в) так, у деяких випадках.
3. Чи вважаєте ви, що деякі з ваших ідей принесуть значний прогрес у тій сфері діяльності, яку ви оберете?
 - а) так;
 - б) звідки у мене можуть бути такі ідеї?
 - в) можливо, мої ідеї принесуть не надто значний прогрес, але деякий успіх можливий.
4. Чи вважаєте ви, що в майбутньому будете грати настільки важливу роль, що зможете у навколишньому світі щось принципово змінити?

- а) так, напевно;
 - б) дуже мало ймовірно;
 - в) може бути.
5. Коли ви вирішуєте щось зробити, чи впевнені в тому, що справа вийде?
- а) звичайно;
 - б) часто охоплюють сумніви;
 - в) частіше впевнений, ніж невпевнений.
6. Чи виникає у вас бажання зайнятися справою, у якій ви на даний момент некомпетентні і абсолютно її не знаєте?
- а) так, невідоме мене приваблює;
 - б) ні;
 - в) все залежить від самої справи й обставин.
7. Якщо ви займаєтеся незнайомою справою, чи буде у вас бажання домогтися досконалості?
- а) так;
 - б) що вийде, те й добре;
 - в) якщо це не дуже важко, то так.
8. Якщо справа, яку ви не знаєте, вам подобається, чи хочете ви дізнатись про неї усе?
- а) так;
 - б) ні, треба вчитися найбільш важливому;
 - в) ні, я тільки вдовольнятиму свою цікавість.
9. Коли ви зазнаєте невдачі, то:
- а) якийсь час наполягаєте, навіть всупереч здоровому глузду;
 - б) відразу махнете рукою на справу, як тільки зрозумієте її нереальність;
 - в) продовжуєте робити свою справу, поки здоровий глузд не покаже непереборність перешкод.
10. Професію потрібно обирати, виходячи з:
- а) своїх можливостей і перспектив для себе;
 - б) стабільності, значимості, потрібності професії;
 - в) престижу й переваг, які вона забезпечить.
11. Подорожуючи, чи могли б ви легко орієнтуватися на маршруті, по якому вже пройшли?
- а) так;
 - б) ні;
 - в) якщо місце сподобалося й запам'яталося, то так.
12. Чи можете ви згадати відразу ж після бесіди все, про що говорилося?
- а) так;
 - б) ні;
 - в) згадаю все, що мені цікаво.
13. Коли ви чуєте слово незнайомою мовою, чи можете ви повторити його по складам без помилок, навіть не знаючи його значення?
- а) так;
 - б) ні;
 - в) повторю, але не зовсім правильно.

14. У вільний час ви волієте:
- а) залишатися наодинці, поміркувати;
 - б) перебувати в компанії;
 - в) мені байдуже, чи буду я один або в компанії.
15. Ви займаєтеся якоюсь справою. Ви вирішуєте припинити її тільки коли:
- а) справа закінчена і, як вам здається, виконана відмінно;
 - б) ви більш-менш задоволені зробленими;
 - в) справа здається зробленою, хоча можна зробити краще. Але навіщо?
16. Коли ви на самоті, ви:
- а) любите мріяти про якісь речі, можливо, й абстрактних;
 - б) за всяку ціну намагаєтеся знайти собі конкретне заняття;
 - в) іноді любите помріяти, але про речі, які пов'язані з вашими справами.
17. Коли якась ідея захоплює вас, то ви станете думати про неї:
- а) незалежно від того, де й з ким ви перебуваєте;
 - б) тільки наодинці;
 - в) тільки там, де є тиша.
18. Коли ви відстоюєте якусь ідею, ви:
- а) можете відмовитися від її, якщо аргументи опонентів здадуться вам переконливими;
 - б) залишитеся при своїй думці, які б аргументи не висувалися;
 - в) зміните свою думку, якщо опір виявиться занадто сильним.

Ключ до тесту

Додайте бали за наступною схемою: Відповідь «а» - 3 бали, «б» - 1, «в» - 2 бали.

Інтерпретація результатів тесту

48 і більше балів – у вас закладено значний творчий потенціал, що надає вам багатий вибір творчих можливостей. Якщо ви на ділі зможете застосувати ваші здібності, то вам доступні найрізноманітніші форми творчості.

18 - 47 балів – у вас є якості, які дозволяють вам творити, але є й бар'єри. Найнебезпечніший бар'єр – страх, особливо для людей, орієнтованих на обов'язковий успіх. Острах невдачі сковує уяву – основу творчості. Страх може бути й соціальним, страхом суспільного осуду. Будь-яка нова ідея проходить через етап несподіванки, подиву, невизнання, осуду навколишніми. Острах осуду за нове та незвичне для інших, а також здивовані погляди, сковують творчу активність, знищують творчу особистість.

Тест «Діагностика творчого потенціалу та креативності

Діагностованим пред'являються три субтести.

Тест № 1. “Інтерпретація зображень”. Пропонуються три зображення, які можна витлумачити (відповісти на запитання: що це таке?) найрізноманітнішим чином (в тому числі, у гумористичній формі). На кожне зображення відводиться три хвилини часу. Завдання діагностованого полягає в тому, щоб поряд з кожним запропонованим зображенням написати якомога більше його тлумачень, інтерпретацій.

Рисунок 1.

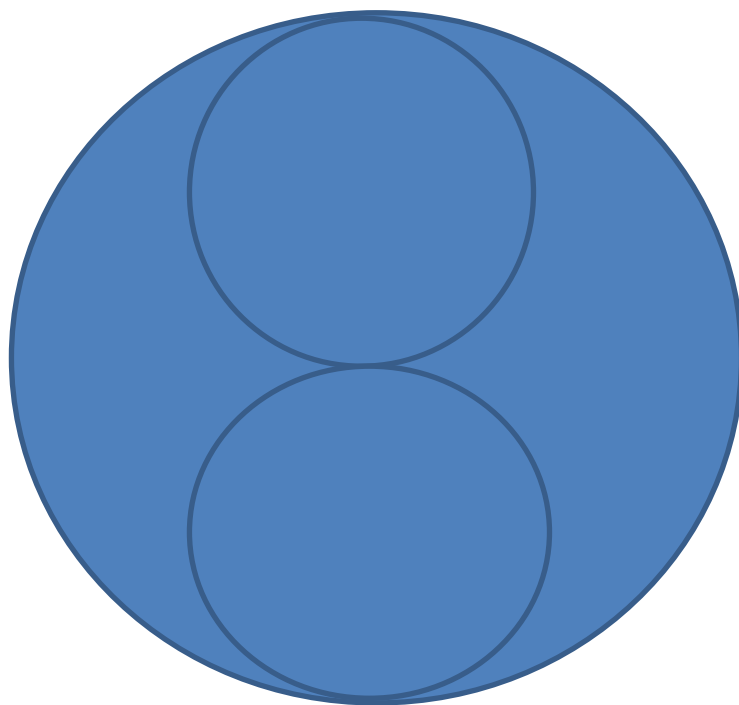

Рисунок 2.

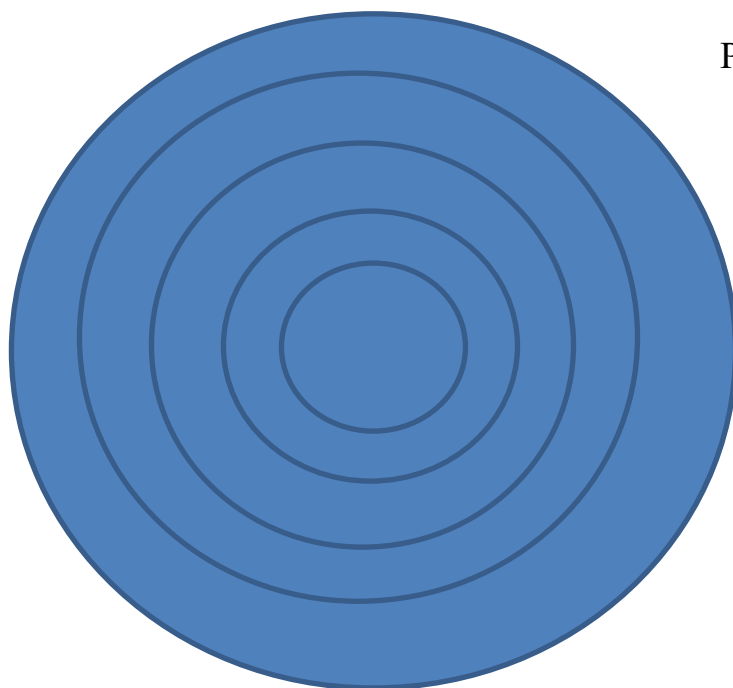
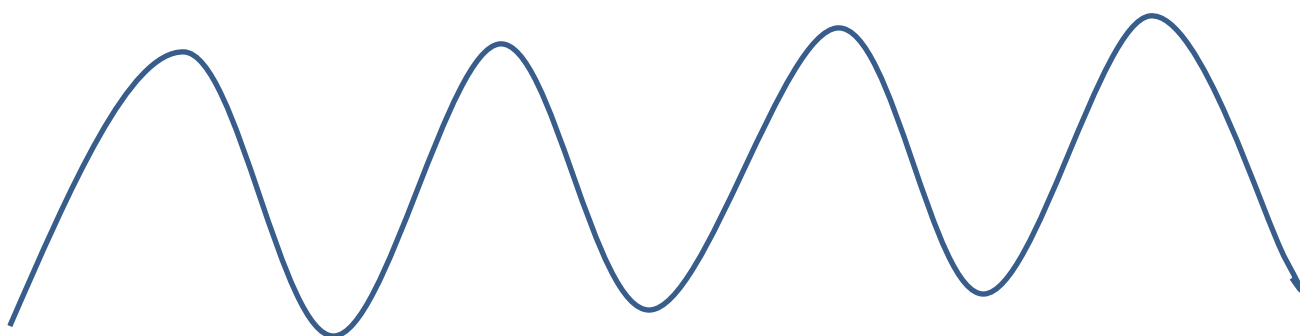

Рисунок 3.

У субтесті №2 «Використання предметів» діагностованим потрібно запропонувати якомога більше можливих способів/варіантів використання:

- скляних пляшок (однієї чи необмеженої їх кількості);
- цвяхів (одного чи необмеженої їх кількості);
- тирси.

На кожне завдання відводиться дві хвилини часу.

У субтесті №3 «Конкретизація» потрібно перелічити якомога більше принципово різних предметів, які можуть бути:

- червоними;
- круглими;
- нескінченними.

На кожне завдання відводиться дві хвилини часу.

Обробка результатів

В тесті № 1 «Інтерпретація зображень» найбільш розповсюдженими є наступні варіанти відповідей:

- зображення № 1 – кола на воді; мішень; кришка люка стічної системи; сомбреро, вигляд згори; рулетка; сонячна система; орбіти електронів; вигляд всередині трубки, складеної з тьобінгів; піраміда, вигляд згори; земляний черв'як, вигляд з голови;
- зображення № 2 – два барила у каналізаційному люкові; яблука на тарілці; залишок штампувального листа;
- зображення № 3 – скакалка; гори; хвилі; графік; спина змія-горинича; вигляд генеральної лінії.

При підрахунку набраних тестових балів за даним тестом враховуються : загальна кількість виборів за відведений час, нестандартність цих виборів. Так, щодо першого завдання: за вибори аналогічні першим трьом з вищенаведених до цього завдання нараховується по одному балу; за вибори, аналогічні другим відповідним чотирьом варіантам - по два бали; за вибори, аналогічні двом останнім - по три бали за кожен такий варіант.

Щодо другого зображення: за кожен вибір, аналогічний вищенаведеним до цього завдання, тестований отримує по 2 бали.

Щодо третього зображення: за кожен вибір, аналогічний будь-якому з відповідних перших чотирьох тестованому зараховується по 1 балу; за кожен вибір, аналогічний двом останнім - по 2 бали.

Нормативні показники за першим субтестом

Наявність творчої обдарованості	Рівень її вираженості	Кількість набраних балів (співвідносно з віком тестованих)		
		12-15	15-18	18-21
Наявність	Високий	Понад 26	Понад 32	Понад 36
	Помірний	18-26	24-32	30-36
Відсутність		Менше 18	Менше 24	Менше 30

В тесті №2 «Використання предметів» можливі варіанти:

- скляні пляшки - будувати стіну будинку; розбити і зробити з денця лупу; розкочувати тісто; вживати в якості: ударного музичного інструменту; зброї у бійці.

- цвяхи - для скріплення речей, як гострий предмет у якості шила, як підстилку для йога, як палички до мініатюрного барабану, для висікання іскор.

- тирсу - як паливо, як матеріал для виготовлення ДСП, як сировину для виготовлення метилового спирту, для теплоізоляції будівель, для виробництва паперу.

За кожен осмислений варіант використання тестваному зараховується 1 бал. Як кількісний показник роботи з даним тестом виступає підсумкове сукупне число набраних балів.

Нормативні показники за другим субтестом

Наявність творчої обдарованості	Рівень її вираженості	Кількість набраних балів (співвідносно з віком тестованих)		
		12-15	15-18	18-21
Наявність	Високий	Понад 24	Понад 30	Понад 36
	Помірний	16-24	22-30	28-36
Відсутність		Менше 16	Менше 22	Менше 28

В тесті № 3 «Конкретизація» за кожний осмислено вказаний предмет тестованому зараховується 1 бал.

Нормативні показники за третім субтестом

Наявність творчої обдарованості	Рівень її вираженості	Кількість набраних балів (співвідносно з віком тестованих)		
		12-15	15-18	18-21
Наявність	Високий	Понад 26	Понад 32	Понад 38
	Помірний	19-26	24-32	29-38
Відсутність		Менше 19	Менше 24	Менше 29

Відповідна достовірність досягається лише при виведенні сукупного бала як кількісного результату роботи тестованого зі всіма трьома тестами, які повинні проводитись підряд, без помітних часових інтервалів. Сукупний бал є простою арифметичною сумою балів, отриманих за кожним окремим тестом.

Сукупний час проведення тестів - 21 хвилина.

Практичне заняття 7

Тема: Поведінкові та афективні розлади в дитячому та підлітковому віці

1. Методи дослідження поведінкових та афективних розладів в дитячому та підлітковому віці: діагностичні можливості та критерії оцінки.

2. Методики дослідження поведінкових та афективних розладів дітей та підлітків.
3. Практичне завдання: розподілитися на пари, провести дослідження (в обидві сторони) з використанням методики ДВОР З.Карпенко. Провести аналіз даних, розкрити їх діагностичне значення. Обговорити результати в групі.
4. Додатково самостійно виконати методику з книги «Основи діагностики дітей з розладами аутистичного спектра»: Шкала оцінювання проявів дитячого аутизму (CARS). Провести аналіз даних, розкрити їх діагностичне значення, сформулювати висновки

Практична частина

ДІАГНОСТИКА ВАД ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ (ДВОР)

Опитувальник для дітей 9-11 років

Анкетування проводиться груповим методом, з кожним класом окремо.

Інструкція. „Діти вам пропонується відповісти на запитання, які стосуються різних сторін вашої особистості: поведінки, самопочуття, бажань, страхів, переконань тощо. Ви маєте чудову нагоду поглянути на себе збоку: які ви, що знаєте про себе, і поділитися цими знаннями з дорослими. Аби вони краще пізнали вас, зрозуміли і могли краще вам спілкуватися, навчати.

Свою згоду із твердженням опитувальника позначте (+) у спеціальному бланку для відповідей навпроти відповідного номера твердження; свою незгоду із твердженням позначте (-) у тому самому бланку навпроти відповідного номера твердження.

Не розмірковуюйте довго над твердженнями, відповідайте, добре вслухаючись у зміст. Всі відповіді, які ви дасте, будуть правильними, якщо ви відповіли чесно”.

Бланк відповідей

I	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	11.	21.	31.	41.	51.	61.	71.	81.
2.	12.	22.	32.	42.	52.	62.	72.	82.
3.	13.	23.	33.	43.	53.	63.	73.	83.
4.	14.	24.	34.	44.	54.	64.	74.	84.
5.	15.	25.	35.	45.	55.	65.	75.	85.
6.	16.	26.	36.	46.	56.	66.	76.	86.
7.	17.	27.	37.	47.	57.	67.	77.	87.
8.	18.	28.	38.	48.	58.	68.	78.	88.
9.	19.	29.	39.	49.	59.	69.	79.	89.
10.	20.	30.	40.	40.	60	70.	80.	90

Обробка результатів

Додаються всі плюси по стовпчиках-шкалах:

1. тривожність;
2. імпульсивність;
3. агресивність;
4. схильність до нечесної поведінки;
5. асоціальність;
6. замкнутість;

- 7. невпевненість;
- 8. екстернальність;
- 9. естетична нечутливість.

Тут випущена шкала артизму, оскільки відповідна анкета стосується дітей дошкільного віку.

Рівнева шкала оцінки стандартна:

- 8-1 балів – високий рівень вираженості вади;
- 4-7 балів – середній рівень вираженості вади;
- 1-3 бали – низький рівень вираженості вади.

1. Мені важко зосередитися на чомусь одному.
2. Я не можу довго працювати не втомлюючись.
3. Я переживаю з будь-якого приводу.
4. Під час виконання завдання я дуже напружений, скутий.
5. Я часто думаю про можливі неприємності.
6. Я лякливий, багато що викликає в мене страх.
7. Я не люблю чекати.
8. Я не люблю починати нову справу.
9. Я сплю неспокійно, погано засинаю.
10. Я не впевнений у своїх силах, боюся труднощів.
11. Я завжди знаходжу швидку відповідь, коли про щось запитують (можливо, і неправильну, але дуже швидко).
12. У мене часто змінюється настрій.
13. Мені часто все набридає.
14. Я швидко, не вагаючись приймаю рішення.
15. Я часто відволікаюсь на уроках.
16. Коли хтось з дітей на мене кричить, я також кричу у відповідь.
17. Я впевнений, що впораюся з будь-яким завданням.
18. Я люблю діяти, а не розмірковувати.
19. В іграх я не підкоряюся загальним правилам.
20. Я гарячкую під час розмови, часто підвищую голос.
21. Коли хтось мене образить, я прагну поквитатися з ним.
22. Іноді мені приносить задоволення, коли я щось зламаю, розіб'ю, розірву.
23. Я дуже серджуся, коли хтось сміється з мене.
24. Мені здається, що інколи я хочу зробити якусь шкоду.
25. У відповідь на розпорядження мені хочеться зробити все навпаки.
26. Я люблю бути першим, верховодити, підкоряти собі інших.
27. Я легко можу посваритися чи побачитися.
28. Я не поступаюся іншим, не ділюся з ними нічим.
29. Я не можу змовчати, коли чимось незадоволений.
30. Часом я так наполягаю на своєму, що людям навколо уривається терпець.
31. Я люблю, коли мене хвалять за те, що насправді зробила інша людина.
32. Мені подобається отримувати більше того, що насправді належить.
33. Я часто звинувачую кого-небудь у тому, в чому насправді винен сам.

34. Трапляється, що я привласнюю речі, що належать іншій людині.
35. Мені подобається перебільшувати, хвалитися, вигадувати небилиці.
36. Я часто порушую свої обіцянки.
37. Я завжди знаходжу виправдання непорядному вчинку.
38. Я не визнаю своїх помилок.
39. Я роблю все задля своєї користі.
40. Я рідко зізнаюся, що заподіяв комусь шкоду.
41. Я часто порушую правила поведінки, встановлені вчителем.
42. Я люблю сміятися з інших.
43. Я кривджу своїх товаришів: б'ю їх, штовхаю, дражню.
44. Часто я говорю одне, а роблю протилежне.
45. Я розповідаю непристойні історії, вживаю некрасиві слова.
46. Перекоаний, що мої пустощі нікому не шкодять.
47. Для своєї користі я часто обдурюю інших.
48. Діти скаржаться на мене, не хочуть гратися зі мною.
49. Я люблю розповідати жахливі історії, по які дізнався з кінофільмів і розмов між дорослими.
50. Я знущаюся з тварин, нищу без потреби рослини.
51. Я цураюся своїх ровесників, тримаюся з ними на відстані.
52. Я не довіряю людям, побоююся їх.
53. Я не люблю дивлюся в очі людині, з якою розмовляю.
54. Я мовчазний, не підтримую розмову з чужими людьми.
55. Мене часто запитують, чим я незадоволений.
56. Мене часто підозрюють у здійсненні негативних вчинків.
57. Люди часто навмисне ображають мене.
58. Я часто буваю засмученим.
59. Я люблю гратися сам.
60. Дитяча компанія швидко мені набридає.
61. Мені не байдуже, що про мене думають інші.
62. Я повинен завжди все знати.
63. Я не маю права помилятися.
64. Я намагаюся виправдати свої вчинки перед іншими людьми.
65. Спочатку я піклуючись про інших, а потім уже про себе.
66. Коли я зроблю помилку, у мене з'являється почуття провини.
67. Всі люди, з ким я спілкуюся, повинні мене любити.
68. Інші люди мають право контролювати мою поведінку.
69. Я намагаюся допомагати людям навіть тоді, коли мене про це не просять.
70. Якщо я вже прийняв рішення, то не маю права передумати.
71. Мої успіхи залежать від удачі, везіння, щасливого випадку.
72. Я волію почекати, поки мої труднощі розв'яжуться самі собою.
73. Мої оцінки в школі не залежать від моїх здібностей.
74. Мої успіхи залежать від допомоги інших людей.
75. За мене вирішують інші, що й як робити.
76. Я не винен, що не можу допомогтися кращих успіхів.
77. Я не планую того, що зі мною трапляється.

78. Я сам нічого не можу змінити в своєму житті.
79. За моє здоров'я відповідають дорослі.
80. Діти виростають такими, якими їх виховують батьки.
81. Я більше люблю слухати казки, ніж вірші.
82. Коли я йду з мамою в магазин, я більше хотів би, щоб мені купили цукерку, ніж книжку.
83. Я не мрію стати актором.
84. Мені не подобаються квіти.
85. Мені більше подобається звичайна їжа, яку мама готує кожного дня, ніж фрукти – ананаси, мандаринки, ківі.
86. Я не радію, коли бачу щось красиве і незвичайне.
87. Мене цікавлять технічні іграшки, наприклад автомобілі, літаки, мотоцикли і ін.
88. Мені не подобається гратися ляльками.
89. Я не люблю вигадувати різні небилиці.
90. Я не плачу, коли чую сумну історію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дефектологія та спеціальна психологія: навчально-методичний посібник / укладач. Т. О. Гетьман. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 162 с.
2. Дуткевич Т. В. Дитяча розвивально-корекційна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 304 с.
3. Комінко С. Б., Кучер Г. В. Кращі методи психодіагностики. Тернопіль : Карт-бланш, 2005. 406 с.
4. Коструба Наталія Загальна психологія. Пізнавальні процеси: методичні рекомендації до проведення практичних і лабораторних занять. Луцьк, 2021. 64 с.
5. Лемак М.В., В.Ю Петрище Психологу для роботи : діагностичні методики. Режим доступу: https://wp.nmc-pto.rv.ua/DOK/MZPsSl/Psyhologu_dla_roboty.pdf [Назва з екрану]
6. Морозов С. М., Музичко Л. В., Тімакова А. В. Психодіагностика. Тести. Методика та практика застосування. Київ : ІПО КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. 220 с.
7. Островська К.О., Качмарик Х.В., Дробіт Л.Р. Основи діагностики дітей з розладами аутистичного спектра. Навчальний посібник, 2017. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 124 с.
8. Протокол з діагностики та терапії ПТСР NICE [Електронний ресурс] Режим доступу: http://ipz.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/nice_2.pdf
9. Синопис діагностичних критеріїв *DSM-V* та протоколів *NICE* для діагностики та лікування основних психічних розладів у дітей та підлітків / перекл. з англійської; упор. та наук. ред. Леся Підлісецька. (Серія «Психологія. Психіатрія. Психотерапія»). Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2014. 112 с.
10. Тест «Діагностика творчого потенціалу та креативності». Центр розвитку кар'єри та неперервної освіти. Режим доступу:

https://career.vntu.edu.ua/ukr/index.php?option=com_content&view=article&id=785:tekst-diahnostyka-tvorchoho-potentsialu-ta-kreatyvnosti-z-kliuchem&catid=37&Itemid=906 [Назва з екрану]

11. Федотова Т. В. Навчальна програма з психології. *Навчальні програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Хімія та біологія* / О. І. Зеленський, О. П. Качоровська, С. Г. Кравець та ін. ; [відп. за вип. Т. В. Пещеріна]. Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2021. 176 с. Режим доступу: <https://api.man.gov.ua/api/assets/man/d6ab5da5-737c-49b7-ba7c-62b640649446/> [Назва з екрану]
12. Федотова Т. В. Робочий зошит з психології (навчально-методична розробка для роботи зі слухачами початкового рівня (першого року) навчання в секції психології МАН). Луцьк, 2024. 126 с.